

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 5ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1997

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΤΣΑΝΙΩΤΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ.— Τὸ ἀνέκδοτο ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, τῆς 6/18 Ἀπριλίου τοῦ 1819, ὑπὸ Ἑλένης Κούγκου*, διὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Εὐαγγέλου Μουτσοπούλου.

Κύριε Πρόεδρε, Κυρία καὶ Κύριοι Συνάδελφοι,

Ἄν ἀναλαμβάνω νὰ Σᾶς ἀνακοινώσω τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Καθηγητρίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ἑλένης Κούγκου, τὸ πράττω στὸ πλαίσιο τῆς ἐρευνητικῆς μου δραστηριότητος στὸν τομέα τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας. Πράγματι, τὸ κείμενο ποῦ θὰ Σᾶς ἀναγνώσω περιέχει, πλὴν τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν, καὶ σημαντικὰ στοιχεῖα ἀναφερόμενα στὴν ἱστορία τῶν ιδεῶν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὅπως γνωρίζετε τὸ Κέντρο Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας ἔχει περατώσει τὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσή μου ἔρευναν, τοῦ περὶ τῆς ιδέας τῆς ἐλευθερίας στὴν ἑλληνικὴ διάνοηση τῆς ἐποχῆς, καὶ ἤδη ἐκδίδεται ὁ δεῦτερος ἡμίτομος ποῦ περιέχει τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτὴν πορίσματα.

Ἐρχομαι τώρα στὸ θέμα τῆς ἀνακοινώσεώς μου καθ' αὐτό, ἐξ αἰτίας τῆς δημοσιεύσεως στὰ Πρακτικὰ τοῦ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου τῆς μελέτης τοῦ Ἑλευθερίου Πρεβελάκη μὲ θέμα «Ἡ ἐγκύκλια ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1819»¹.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπιστολὴ ποῦ ἔγραψε ὁ Καποδίστριας, στὰ γαλλικὰ² καὶ ἑλ-

* HÉLÈNE E. KOUKKOU, *Le texte grec inédit de la circulaire de Ioannis Capodistrias, du 6/18 avril 1819.*

1. Πρακτικὰ Τρίτου Πανιονίου Συνεδρίου, 23-29 Σεπτ. 1965, τ. Α', Ἀθῆναι 1967, 298-328.

2. Τὸ γαλλικὸ κείμενο ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Ε. Πρεβελάκη, ὅ.π. 299-305, μὲ βάση τὴν

ληνικά, στην πατρίδα του στην Κέρκυρα, όταν την επισκέφθηκε για πρώτη και τελευταία φορά, μετά την αναχώρησή του απ' εκεί — στις 3 Αυγούστου 1808 — προκειμένου να υπηρετήσει στο Υπουργείο των Έξωτερικών τῆς Ρωσίας, στην Πετρούπολη. Ἀπὸ τὸ 1815, ἔπειτα ἀπὸ μεγάλες διπλωματικές ἐπιτυχίες, εἶχε διοριστεῖ ἀπὸ τὸν τσάρο Ἀλέξανδρο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του, χωρὶς ποτὲ νὰ δεχθεῖ νὰ γίνῃ Ρῶσος ὑπήκοος, διατηρώντας πάντα τὴν ἐθνικὴ του ὑπηκοότητα^{2α}.

Τὸ 1818 βρισκόταν στὴν κορυφὴ τῆς διπλωματικῆς του σταδιοδρομίας. Ἡ βαθύτατη γνώση τῶν διεθνῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἀποτέλεσμα συστηματικῆς μελέτης, παρατηρητικότητος, εὐθυκρισίας καὶ σπάνιας διπλωματικῆς εὐφυΐας καὶ εὐελιξίας, συνδυασμένων μετὰ τὴ δύναμη τῆς προσωπικῆς του ἐπιβολῆς καὶ τοῦ ἀναμφισβητήτου κύρους του, τὸν εἶχαν ἀναδείξει σὲ μίαν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες διπλωματικές προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτικὸ χῶρο καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτόν.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1818, ὁ Καποδίστριας καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος βρίσκονταν ἀκόμα μίαν φορὰ στὴ Βιέννη, ποὺ ἦταν τότε ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῶν διπλωματικῶν καὶ πολιτικῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν διπλωματικῶν παρασκηνίων, μετὰ πρωτεργάτη τὸν καγκελλάριον τῆς Αὐστρίας, τὸν διαβόητο Metternich.

Στις 11/23 Δεκεμβρίου 1818, «ἀργὰ τὴν νύκτα», ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τὴν τελευταία συνεργασία μετὰ τὸν ὑπουργό του, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Πετρούπολη, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας μᾶς πληροφορεῖ³. Λίγες ἡμέρες προηγουμένως τοῦ εἶχε ἐγκρίνει ἄδεια τεσσάρων μηνῶν, προκειμένου νὰ ξεκουρασθεῖ καὶ νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν πατρίδα του Κέρκυρα, ποὺ δὲν εἶχε παύσει νὰ τὴν νοσταλγεῖ, ὅπως σὲ ὅλες τὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸν πατέρα του τὸ ὁμολογεῖ⁴. Σ' αὐτὴν τὴν τελευταία συνεργασία, ὁ τσάρος ἔδωσε συγκεκριμένες ὁδηγίες στὸν «Ἕλληνα ὑπουργό του γιὰ τὴ στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ κρατῆσει κατὰ τὴ συνάντησή του μετὰ τοὺς συμπατριῶτες του Ἑπτανησίους καὶ μετὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀγωνιστές, ποὺ θὰ ἔσπευδαν στὴν Κέρκυρα νὰ συναντήσουν τὸν διάσημον συμπατριώτη τους:

ἔκδοση τοῦ G. Waddington, *A visit to Greece in 1823 and 1824*, London 1825, σελ. XXXIV-XLV. Παραθέτει καὶ ὅλες τὶς ἄλλες δημοσιεύσεις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς καὶ τὶς μεταφράσεις τους στὰ ἀγγλικά καὶ γερμανικά. Βλ. καὶ σελ. 323-324.

2α. Βλ. λεπτομερῶς Ἑλένης Κούκου, Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἄνθρωπος — ὁ διπλωμάτης, ἔκδοση 11η, Ἀθῆναι 1997, 68 κ.έ.

3. Μ. Θ. Λάσκαρι, *Αὐτοβιογραφία Ἰωάννου Καποδίστρια*, Ἀθῆναι 1940, 82. — Ἀρχεῖον Ἰωάννου Καποδίστρια, 2. Α', Κέρκυρα 1976, 50 κ.έ.

4. Πολυχρόνη Ἐνεπεκίδη, Ἰωάννης Καποδίστριας, 176 γράμματα πρὸς τὸν πατέρα του, 1809-1820, Ἀθῆναι 1972, 53, 82, 90, 171, 181 κ.ἄ.

«Σᾶς συνιστῶ νὰ μὴ ἐξέλθετε τῆς πορείας ἣν ἀκολουθοῦμεν. Προσπαθήσατε νὰ φέρετε τὴν γαλήνην εἰς τὴν πατρίδα σας. Δώσατε εἰς τοὺς Ἑπτανησίους καὶ δι' αὐτῶν εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας νὰ ἐννοήσουν ὅτι πρέπει νὰ εἶναι λογικοί. Ἐπιθυμῶ βεβαίως νὰ συντελέσω εἰς τὴν καλυτέρευσιν τῆς τύχης των, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν συνθηκῶν. Ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη ἡσυχίας: Ταύτην δυνάμεθα νὰ ἐξασφαλίσωμεν μόνον διὰ τῆς ἐνώσεως μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων. Ὁ δὲ μέγας οὗτος καρπὸς τῶν προσπαθειῶν μας θὰ ἐξηφανίζετο εὐθὺς ὡς τὰ ἐν Ἀνατολῇ συμφέροντα ἤθελον ρίψει τὸ σπέρμα τῆς διχονοίας εἰς τὸ μέσον ἡμῶν. Πρέπει συνεπῶς νὰ ἀφῆσωμεν τὰ πράγματα ὡς ἔχουν καὶ νὰ περιορισθῶμεν νὰ πράξωμεν ἰδιαιτέρως ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ὅ,τι καλὸν δυνηθῶμεν, ἀλλὰ χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ τοὺς ἐνθαρρύνωμεν νὰ περιμένουν ἀπὸ Ἐμὲ ὅ,τι αὐτὴν τὴν στιγμὴν δὲν ἔχω τὴν δυνατότητα νὰ πράξω ὑπὲρ αὐτῶν»⁵.

Ὁ Καποδίστριας ἐφθασε στὴν Κέρκυρα (τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου), ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Ἡ μεγάλη εἶδηση τοῦ ἐρχομοῦ του εἶχε προηγηθεῖ τῆς ἀφίξεώς του. «Οἱ Κολοκοτρωναῖοι, οἱ Μποτσαραῖοι καὶ οἱ ἐπισημότεροι ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τοῦ Αἰγαίου», οἱ συναγωνιστές του στὴν Κεφαλληνία καὶ στὴν Λευκάδα, ἔσπευσαν νὰ τὸν συναντήσουν στὴν Κέρκυρα, νὰ τοῦ διεκτραγωδήσουν τὴν κατάστασή τους καὶ κυρίως γιὰ νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ τὸν διάσημο συμπατριώτη τους «ὅτι ταχέως ἢ Ρωσία θὰ τοὺς ἐπαναφέρει ὑπὸ τὴν ἰσχυράν της αἰγίδα». Ἡ θέση τοῦ Καποδίστρια ἦταν ἀπὸ ὅλες τίς πλευρὲς δύσκολη. Οἱ τελευταῖες ὁδηγίαι πού τοῦ εἶχε δώσει ὁ τσάρος ἦταν σαφῶς ἀρνητικὲς ἀπέναντι στὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένουν ἐκ μέρους τοῦ τσάρου καμμιά βοήθεια.

Ὁ Καποδίστριας, ὅπως ὄφειλε, μίλησε στοὺς γενναίους ὀπλαρχηγοὺς ἀπροκάλυπτα, μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ἀληθείας. Ὅπως ὁ ἴδιος γράφει στὸ Ἰπόμνημά του πρὸς τὸν τσάρο Νικόλαο τοῦ 1826⁶, προσπάθησε νὰ τοὺς πείσει ὅτι ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος δὲν ἦταν καθόλου διατεθειμένος νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἢ νὰ περιπλέξει τίς διπλωματικὲς σχέσεις του μὲ τὴν Ἀγγλία, ἢ ὅποια καὶ τότε ἀκολουθοῦσε φιλοτουρκικὴ πολιτικὴ. Ἄφησε μόνον νὰ διαφανεῖ μιὰ μικρὴ ἐνθάρρυνση στὴν φράση πού πρόσθεσε: «πᾶν ὅ,τι ἦτο κατορθωτὸν νὰ γίνῃ ὑπὲρ αὐτῶν (τῶν Ἑλλήνων)

5. Αὐτοβιογραφία, ὅ.π., 83-84. — Ἀρχεῖον Καποδίστρια, Α', 51.

6. Τὸ σπουδαιότατο αὐτὸ Ἰπόμνημα, τὸ γνωστὸ μὲ τὸν τίτλο πού τοῦ ἔδωσε ὁ Μ. Λάσκαρις («Αὐτοβιογραφία»), ὅταν τὸ ἐξέδωκε αὐτοτελῶς τὸ 1940, ὁ Καποδίστριας τὸ συνέταξε στὴν γαλλικὴ καὶ τὸ ὑπέβαλε τὸ 1826 στὸν τότε τσάρο Νικόλαο, προκειμένου νὰ ἐπιτύχει καὶ τὴν ἐπίσημη παραίτησή του ἀπὸ τὴν θέση τοῦ Ἰπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἐκθέτει λεπτομερῶς τὴν ὅλη διπλωματικὴ του δράση, κατὰ τὸ διάστημα πού ὑπηρέτησε στὴν ρωσικὴ διπλωματία. Γιὰ τίς ἐκδόσεις τοῦ Ἰπομνήματος βλ. Μ. Λάσκαρι, ὅ.π. 7-10.

ἄνευ κινδύνου προκλήσεως πολέμου θὰ ἐγίνετο», ἀλλὰ ἔπρεπε («νὰ ὀπλισθοῦν μὲ ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν, προσπαθοῦντες ἐν τῷ μεταξὺ νὰ ἀναθρέψουν καλῶς καὶ ἐθνικῶς τὰ τέκνα των, ἐπαφιέμενοι ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ εἰς τὸν χρόνον καὶ τὴν θεῖαν Πρόνοιαν»)⁷.

Στὴν συνέχεια τοῦ Ὑπομνήματός του ὁ Καποδίστριας ἀναφέρει μὲ ἀρκετὲς λεπτομέρειες τὴν ἀντίδραση τῶν ὀπλαρχηγῶν στὰ ὅσα τοὺς εἶπε: «Ἐὰν ἡ Ρωσία μᾶς ἐγκατέλιπεν, ὁ Θεὸς δὲν θὰ μᾶς ἐγκαταλείψει. Ἄφοῦ οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς μᾶς θέτουν ἐνώπιον τόσον ἀπελπιστικοῦ διλήμματος, θὰ ὑψώσωμεν μίαν ἡμέραν τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐὰν δὲν δυνηθῶμεν νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τῶν Τούρκων, τουλάχιστον ὅμως θὰ ἀποθάνωμεν ἀντάξιοι τῶν πατέρων μας...» Καὶ λίγο πῶς κάτω ὁ Καποδίστριας προσθέτει τὴν περίεργη ἐκ πρώτης ὕψεως φράση:⁸

«Ἐπεισα τοὺς ἐλθόντας μακρόθεν (ὀπλαρχηγούς) νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης κακῆς ἐρμηνείας τῆς συνομιλίας μας, ἐπέδωκα εἰς αὐτοὺς γραπτῶς πᾶν ὅ,τι τοὺς εἶχον εἶπει προφορικῶς. Καὶ ἵνα καταστήσω ἀποτελεσματικωτέραν τὴν προφύλαξιν ταύτην, ἀπέστειλα ἐμπιστευτικῶς ἀντίγραφον εἰς τὸν βαρῶνον Στρόγανωφ καὶ εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ προξένους τῆς Ρωσίας, πληροφορῶν αὐτοὺς περὶ τῆς καταστάσεως καὶ παρακαλῶν νὰ προσέξουν μήπως ἡ κακοβουλίᾳ ἐπωφεληθεῖ τὴν περίστασιν καὶ γεννήσει παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις ἡμῶν ἰδέας ἐσφαλμένας ἢ ἐλπίδας ἐπικινδύνους».

Ἄκριβῶς αὐτὴ ἡ γραπτὴ διατύπωση τῆς συνομιλίας πού εἶχε μὲ τοὺς ὀπλαρχηγούς, τὴν ὁποίαν ἔκανε —ὅπως ὁ ἴδιος γράφει— «πρὸς ἀποφυγὴν πάσης κακῆς ἐρμηνείας», ἀποτελεῖ τὸ κείμενον τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια τοῦ 1819.

Ὁ Ε. Πρεβελάκης ἀναδημοσιεύει τὸ γαλλικὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς, μὲ βάση τὶς προηγούμενες ὑπὸ ἄλλων δημοσιεύσεις καὶ τὰ ἀντίγραφα πού ὑπάρχουν στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Foreign Office στὸ Λονδίνο, τοῦ Quai d'Orsay στὸ Παρίσι κ.ἄ.⁹ Στὴν ἀναδημοσίευση αὐτὴ ἐπισημαίνει τὶς διαφορὰς πού ὑπάρχουν στὰ διάφορα ἀντίγραφα καὶ ἐπιφέρει ὀρισμένες διορθώσεις στὸ κείμενον.

Μέχρι σήμερα, τὸ περιεχόμενον αὐτῆς τῆς σπουδαιοτάτης ἐπιστολῆς, μᾶς ἦταν γνωστὸ μόνον ἀπὸ τὸ γαλλικὸ κείμενον. Γνωρίζαμε ὅμως ἀπὸ κατηγορηματικὴ φράση τοῦ ἰδίου τοῦ Καποδίστρια ὅτι ταυτόχρονα μὲ τὸ γαλλικὸ γράφτηκε καὶ τὸ ἐλληνικὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς, ὅπως ἦταν ἄλλωστε φυσικό. Σὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Ἑλληνα γενικὸ πρόξενον τῆς Ρωσίας στὴν Πάτρα, Ἰωάννη Βλασσόπουλο, γράφει μεταξὺ ἄλλων¹⁰: «Θέλετε εὔρει ἐσωθεν μεταφρασμένον εἰς τὴν γλῶσσαν μας τὸ ὑπόμνημα,

7., 8. Ὁ.π., 86-87.

9. Βλ. λεπτομερῶς Ε. Πρεβελάκη, ὁ.π., 298, 323 κ.ἑ.

10. Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας-Καποδιστριακόν, Κέρκυρα, φάκ. 136, ἀριθ. 3. Βλ. καὶ Ἑλέ-

ὄπερ γαλλιστί συνέγραψα διὰ τὰς ἄνω εἰρημέναις αἰτίας». Προκειμένου δηλαδή νὰ ἐνημερώσει τὸν πρέσβη τῆς Ρωσίας στὴν Κωνσταντινούπολη Stroganoff, καὶ τοὺς ἄλλους Ρώσους προξένους στὴν Τουρκία, γιὰ τὸ περιεχόμενο τῆς συνομιλίας ποὺ εἶχε μὲ τοὺς Ἕλληνες ὀπλαρχηγούς.

Στοὺς ὀπλαρχηγούς ὁ Καποδίστριας ἔδωσε τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς του καὶ τὸν ἴδιο χρόνο, τὸ 1819, κυκλοφόρησε σὲ πολλὰ ἀντίγραφα, στὴ γαλλικὴ καὶ στὴν ἑλληνικὴ, καὶ σὲ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης, εὐρύτατα ὅμως στὴν Ἑλλάδα¹¹.

Ἐνῶ ὅμως τὸ γαλλικὸ κείμενο δημοσιεύτηκε καὶ στὸ σύνολό του περισσότερες ἀπὸ μία φορὰ¹² καὶ σὲ ἀποσπάσματα ἀπὸ πολλούς¹³, ἦταν ἄγνωστο ἐντελῶς τὸ ἑλληνικὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο ὀπωσδήποτε θὰ εἶχε μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία.

Ὁ G. Waddington ἀναφέρει ὅτι δὲν εἶχε ἰδεῖ ποτὲ ἀντίγραφο τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου¹⁴ καὶ ὁ E. Πρεβελάκης γράφει ὅτι παρόλο ποὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια κυκλοφόρησε κυρίως σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση, τέτοια μετάφραση, εἴτε ἔντυπη εἴτε χειρόγραφη, δὲν μπόρεσε νὰ εὔρει¹⁵, παρόλες τὶς ἔρευνές του.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 1820-1821 καὶ πρὸ συγκεκριμένα ἕνα ἕως δύο μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια κυκλοφόρησε εὐρύτατα, σὲ πολλὰ ἀντίγραφα, στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα¹⁶.

νης Κούκου, Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία, 1803-1822. Α', Ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρεία τῆς Βιέννης, ἔκδ. 2η, Ἀθῆναι 1986, 82. — Τὸ πλήρες κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὸν Ἰωάν. Βλασσόπουλο, βλ. Ἑλένης Κούκου, Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ ἄνθρωπος - ὁ διπλωμάτης, ὅ.π. σελ. 341-342. E. Πρεβελάκης, ὅ.π., 310 κ.έ. Πρβ. καὶ G. Waddington, A visit to Greece in 1823 and 1824, London 1825, XXXIV. Γιὰ τὴ χρονολόγησιν τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Βλασσόπουλο, ποὺ πρέπει νὰ γράφτηκε μάλιστα τὴν ἴδια ἡμέρα μὲ τὴν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, βλ. E. Πρεβελάκης, ὅ.π., 312, σημ. 1.

11. Βλ. E. Πρεβελάκης, ὅ.π. 311, 322. — Ἑλένης Κούκου, Ἰωάννης Καποδίστριας, 94 κ.έ.

12, 13. Γιὰ τὶς ἐκδόσεις καὶ τὶς μεταφράσεις στὴν ἀγγλικὴ καὶ γερμανικὴ γλῶσσα, βλ. E. Πρεβελάκης, ὅ.π. 323-324.

14. Ὁ.π., XXXIV. Ἡ πληροφορία τοῦ Waddington εἶναι ἀκόμα πρὸ χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴν βρισκόταν στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνος, ὅταν ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια κυκλοφοροῦσε στὴν ἐπαναστατημένη χώρα εὐρύτατα. Βλ. καὶ σελ. XLV-LI.

15. Ὁ.π., 324.

16. Ὁ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας στὴν Πρέβεζα, William Meyer, σὲ ἐκθεσὴν του πρὸς τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Castlereagh, τῆς 8/20 Μαΐου (Public Record Office F.O. 78/103 φφ. 136α-140β. Δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν E. Πρεβελάκη, ὅ.π., 305-307) γράφει ὅτι τὸ ἔγγραφο αὐτὸ (ἡ ἐπιστολὴ) κυκλοφοροῦσε εὐρύτατα μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μωριά λίγον πρὶν ἀπὸ τὴν ἔκρηξιν

Παρά τὴ μεγάλη ὅμως καὶ εὐρεία κυκλοφορία τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια, μέχρι σήμερα δὲν εἶχε γίνει δυνατὸ νὰ βρεθεῖ κανένα ἀντίγραφο, ὅποτε θὰ ἔδινε τὴ δυνατότητα συγκρίσεως ἀνάμεσα στὰ δύο κείμενα, στὰ ἐπίμαχα σημεῖα.

Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1984, κατὰ τὴν παραμονή μου στὴ Μόσχα, μὲ τὸν θεσμὸ τῶν διαπανεπιστημιακῶν ἀνταλλαγῶν, πραγματοποιήσα γιὰ πέντε πρῶινά —τόσα δυστυχῶς μοῦ ἐπέτρεψε τὸ τότε πολιτικὸ καθεστῶς, ἐνῶ ἡ πρόσκληση ἦταν γιὰ ἓνα μῆνα, ἀρχειακὴ ἔρευνα στὸ Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Παλαιῶν Ἐγγράφων τῆς Μόσχας. Σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς φακέλους ποὺ κατόρθωσα νὰ μελετήσω, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα ἄσχετα ἔγγραφα, μὲ δικαιολογημένη ἐκπληξή, ἀνεκάλυψα τὸ πολυπόθητο ἀντίγραφο: τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια, μὲ τὴν ἴδια ἡμερομηνία τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, «Κορφοί, τὰς 6/18 Ἀπριλίου 1819»¹⁷.

Ὁ τίτλος τοῦ γαλλικοῦ κειμένου εἶναι: «Observations sur les moyens d'améliorer le sort des Grecs». Τοῦ ἑλληνικοῦ εἶναι: «Σκέψεις περὶ τοῦ πῶς ἤθελε βελτιωθῆ τῶν Γραικῶν ἢ Στάσις».

Σὲ γενικὲς γραμμὲς θὰ μποροῦσε νὰ γραφεῖ ὅτι τὸ ἑλληνικὸ κείμενο ἀποτελεῖ πιστὴ μετάφραση ἢ πιστὴ ἀπόδοση στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τοῦ γαλλικοῦ κειμένου. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀρκετὲς λεπτὲς διαφορὲς, καὶ μάλιστα σὲ ἐπίμαχα σημεῖα¹⁸, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπισημαίνονται στὴ συνέχεια:

Ἡ προσφώνηση στὸ γαλλικὸ κείμενο εἶναι: «Fils de notre Sainte Mère Eglise. Nous sommes tous frères; liés par des malheurs qui nous sont communs, nous sommes tous portés à nous aider mutuellement».

Στὸ ἑλληνικὸ κείμενο εἶναι: «Ὡς τέκνα μὲν τῆς Ἀγιοτάτης Μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας εἴμεθα ὅλοι ἀδελφοὶ καὶ ὡς δεσμευμένοι μὲ κοινὰς συμφορὰς κινούμεθα πάντες εἰς ἀμοιβαίαν ἡμῶν βοήθειαν».

Ἄλλο ἐνδιαφέρον σημεῖο εἶναι οἱ ἀπόψεις τοῦ Καποδίστρια, ὡς πρὸς τὶς θεμελιώδεις βάσεις, ἐπάνω στὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ στηριχθεῖ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀναπτυχθεῖ πολιτιστικά, πνευματικά καὶ ἠθικά. Θεμελιώδης ἀρχὴ γιὰ τὸν Καποδίστρια εἶναι ἡ προσήλωση «εἰς τὰς Ἱερὰς ἀρχὰς τῆς Ἡθικῆς τῆς Ἀγιοτάτης Πίστεως πρὸς μόνην τὴν ὁποίαν εἴμεθα ὀφειλέται, τοῦ νὰ συνιστῶμεν ἀκόμη ἐν Ἐ-

τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ σὲ προηγούμενη ἐκθεσὴ του, τῆς 3/15 Μαρτίου 1821, γράφει: «Within the last month many copies of a Greek translation of a paper originally written in French... have been partially circulated in the Morea».

17. Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Παλαιῶν Ἐγγράφων Μόσχας, φάκ. 15/326, No 5, Α. 133.

18. Γιὰ τὶς δημοσιεύσεις τοῦ γαλλικοῦ κειμένου βλ. σημ. 2.

θνος, τοῦ νὰ ὑποφέρωμεν διὰ τοῦτο, τοῦ νὰ αἰσθανώμεθα βαθέως τὰς κακουχίας ἡμῶν, καὶ τὴν ἀνάγκην ἔτι τοῦ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπ' αὐτάς (τὰς κακουχίας) διὰ παντός».

Καὶ λίγο πιὸ κάτω προσθέτει ὅτι γιὰ νὰ φθάσει τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος στὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ ὀφείλει νὰ ἔχει ὡς ὁδηγόν του «τὰς ἀρχὰς τοῦ *Ἐδαγγελίου*». Αὐτὲς τὶς κατευθύνσεις ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσουν «οἱ Γραικοί, οὔτινες προσκαλοῦνται εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Πατρίδος ἡμῶν, ἀπὸ τὴν ὀλοτελή προσήλωσιν καὶ ἀφιέρωσίν των πρὸς αὐτήν». Ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες κοπίαζαν «αὐτοὶ οἱ ἴδιοι διὰ τὴν καλυτέραν ἀνατροφήν τῶν τέκνων των, ἄλλοι δὲ βοηθοῦντες μὲ γενναίας δαπάνας τὰ τε ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν *Σχολεῖα* καὶ τοὺς ἐν *Εὐρώπῃ* σπουδάζοντας πτωχοὺς ὁμογενεῖς».

Ὁ Καποδίστριας τονίζει ἰδιαίτερα στὴν ἐπιστολὴ του ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνάγκη ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν «φιλοσοφικὴν ἀνατροφήν» ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν «ἠθικὴν», τὴν ὁποίαν ἔπρεπε «ἡ Πατρίς νὰ ἐπιζητεῖ». Σκοπὸς τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς, ἰδίως τῶν Ἑλληνοπαίδων, εἶναι νὰ κάνει γνωστοὺς ἐκείνους τοὺς Ἕλληνες ἄνδρες «οὔτινες εἶναι ἄξιοι τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἔθνους» καὶ ἀφετέρου νὰ ἀσκήσει καὶ νὰ συνηθίσει αὐτὸ τὸ Ἔθνος στὸ «νὰ σέβηται, ν' ἀκροάζηται καὶ νὰ πιστεύει τοὺς ἄνδρας αὐτούς».

Ἡ ἀπαιδευσία τῶν Ἑλλήνων —λόγω τῆς μακρᾶς τουρκικῆς δουλείας— ἦταν ἡ κυριότερη αἰτία γιὰ τὴν διάψευση τῶν «πλέον χρηστῶν ἐλπίδων» γιὰ τὴν ἀναγέννηση τοῦ Ἔθνους. Ἐφόσον ἡ Ἑλλάδα ζοῦσε «μὲ τοσαύτην ἔνδειαν μέσων» πνευματικῶν, δὲν θὰ ἠμποροῦσε ποτὲ νὰ ἐξέλθει ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατάσταση «ἢ νὰ πλαστοουργήσει καὶ νὰ συστήσει ἄλλην καλλιωτέραν». Μονάχα ὁ λαὸς πού «ἀπέρριψεν ἐπάνωθεν του πρὸ ὀλίγου τὸν ζυγόν», ἠμπορεῖ νὰ ἀνοίξει τὸ πνεῦμα του «εἰς ἐλευθερίους ἰδέας καὶ νοήματα», τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Διαφορετικὰ ὁ πολιτισμὸς αὐτοῦ τοῦ λαοῦ «ἀντὶ νὰ προβαίνει ὀπισθοδρομεῖ».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Καποδίστριας κάνει μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὸ πρόσφατο παρελθὸν καὶ ἐπισημαίνει ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἡ ἀμάθεια ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ ἡ κακοήθεια ἀπὸ τὸ ἄλλο, τότε «οἱ ἐγκριτώτεροι ἄνδρες ἀπὸ τοὺς πατέρας τοῦ Ἔθνους βοηθούμενοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις τοῦ καιροῦ των» θὰ μποροῦσαν νὰ ἔχουν προσφέρει ἀσυγκρίτως μεγαλύτερες ὑπηρεσίες γιὰ τὴν «βαθμιαία» βελτίωση τῆς πατρίδας τους. Καὶ προσθέτει: «Ἡ βελτίωσις ὁμως αὕτη ἀρχίζει» καὶ γι' αὐτό, συνεχίζει, ἐκεῖνο πού ὀφείλουμε νὰ κάνουμε, ὑπεράνω ὅλων, ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι «τοῦ νὰ ἐνώσωμεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοὺς ἀγῶνας τῶν πλέον πεπαιδευμένων καὶ τῶν πλέον συνετῶν Γραικῶν».

Ἡ ἀμέσως ἐπομένη φράση ἀποτελεῖ καὶ τὸ πιὸ ἐπίμαχο σημεῖο στὸ κείμενο

τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Καποδίστρια. Παρατίθεται τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ γαλλικὸ καὶ τὸ ἐλληνικὸ κείμενο:

«Un des moyens qui se présente pour ainsi dire spontanément à l'esprit c'est celui d'associer à cette grande œuvre les efforts les plus éclairés et des mieux pensants parmi les Grecs. *Cette association semble exister*; elle est dans la lettre comme dans l'esprit de la fraternité chrétienne. Quelque soit le caractère profane dont on peut vouloir la revêtir, il est à désirer que cette association ne s'écarte point du but que nous avons signalé plus haut, et sur lequel il importe encore de fixer l'attention».

«Ἐν τῶν μέσων ὅσα παροησιάζονται τρόπον τινὰ αὐτοπροαιρέτως εἰς τὸν νοῦν, εἶναι καὶ ἐκεῖνο τοῦ νὰ ἐνώσωμεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοὺς ἀγῶνας τῶν πλέον πεπαιδευμένων καὶ τῶν πλέον συνετῶν Γραικῶν.

»Ἡ συνεταιρία αὕτη φαίνεται ὅτι ὑπάρχει, αὐτὴ εἶναι εἰς τὸ Στοιχεῖον, καθὼς καὶ εἰς τὸν νοῦν τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος. Ὅποῖος καὶ ἂν εἶναι ὁ κοσμικὸς χαρακτήρ, μὲ τὸν ὁποῖον θέλει ἴσως περιενδυθῆ, εἶναι ποθητὸν νὰ μὴν ἀπομακρυνθῆ ἢ συνεταιρία αὕτη ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει ἀκόμη νὰ προσέξωμεν».

Ὁ Ε. Πρεβελάκης γράφει¹⁹ ὅτι ἡ φράση «*cette association semble exister*» ἀποτελεῖ «ὑπαινιγμὸν» γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, τὴν ὁποία ὁ Καποδίστριας ἀποφεύγει νὰ τὴν κατονομάσει στὴν ἐπιστολὴ του, «ἀσφαλῶς γιὰ νὰ μὴν ἐκθέσει σὲ κίνδυνον τὰ μέλη της, τοὺ δὲν ἔπαυαν νὰ εἶναι συμπατριῶτες του καὶ γιὰ νὰ μὴν προκαλέσει βίαια μέτρα τῆς Πύλης ἐναντίον ὅλων τῶν Ἑλλήνων». Καὶ προσθέτει ὅτι «ἔμμεσο ἀλλὰ σαφέστερο ὑπαινιγμὸς γιὰ τὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἀποτελεῖ ἡ κατηγορηματικὴ ἀντίθεση τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὴν πολιτικὴ της γραμμὴ». Πρὸς ἐνίσχυση δὲ αὐτῆς τῆς γνώμης παραθέτει τὸ ἀκόλουθο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐγκύκλιο ἐπιστολὴ του: «Nous le répétons, c'est de l'éducation morale et littéraire de la Grèce que les Grecs doivent s'occuper uniquement et exclusivement; tout autre objet est vain, tout autre travail est dangereux».

Τὸ ἀντίστοιχο ἐλληνικὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς: «Πάλιν τὸ λέγομεν, οἱ Γραικοὶ πρέπει ν' ἀσχολῶνται μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἀνατροφὴν τῆς Ἑλλάδος· κάθε ἄλλος εἶναι μάταιος, καὶ ἐπικίνδυνος κάθε ἄλλος κόπος».

Αὐτὲς ὅμως οἱ ἴδιες φράσεις δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ διατυπωθοῦν ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπόψεις: Ἐὰν μὲ τὸν ὄρο «association» καὶ τὸν ἐλληνικὸ «συνεταιρία», ὁ Καποδίστριας δὲν ἐννοεῖ ἀκριβῶς τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, τί ἄλλο θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ

19. Ὁ.π. 318.

υπονοεί, όταν μάλιστα οί συνομιλητές του ήταν από τὰ αγωνιστικότερα μέλη τῆς Φιλικῆς; Ἄν ἡ φράση αὐτὴ δὲν ἀπέβλεπε καὶ δὲν εἶχε ἀποκλειστικὸ στόχο στὸ νὰ ἐπισημάνει τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἦταν «ἡ συνένωσις εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τῶν ἀγόνων τῶν πλέον πεπαιδευμένων καὶ τῶν πλέον συνετῶν Γραικῶν», ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, τότε γιατί νὰ γράψει, εἰδικὰ σ' αὐτὴν τὴν ἐπιστολή, αὐτὴ τὴ φράση, ποὺ διαφορετικὰ δὲν θὰ εἶχε κανένα νόημα;

Ὁ συγκεκρικαλυμμένος τρόπος τῆς ἀναφορᾶς τοῦ στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, δικαιολογημένα —ἐκ πρώτης ὄψεως— προκαλεῖ ἀπορία. Πολλές καὶ συχνὰ ἀντίθετες ἀπόψεις ἔχουν διατυπωθεῖ ὡς πρὸς τὰ αἴτια ποὺ ἀνάγκασαν τὸν Καποδίστρια νὰ ἐνεργήσει μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο²⁰. Γιὰ ὅσους ὅμως ἔχουν μελετήσει καὶ γνωρίζουν σὲ βάθος τὴν διπλωματικὴ μεγαλοφυΐα καὶ σύνεση τοῦ Ἑλληνα διπλωμάτη, δὲν ὑπάρχουν ἐρωτηματικὰ καὶ ἀπορίες. Θὰ ἦταν ἀδιανόητο γι' αὐτόν, σ' ἓνα γραπτὸ του κείμενο, ὅπως ἡ ἐγκύκλιος αὐτὴ ἐπιστολή, νὰ διατυπώσει τὴν γνώμη του γιὰ τὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία μὲ περισσότερη σαφήνεια, ὅταν μάλιστα τὸ κείμενο αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς προοριζόταν γιὰ εὐρύτατη κυκλοφορία καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ στοὺς διπλωματικούς κύκλους. Ἡ ἀσαφὴς καὶ ἀμφιλεγόμενη τοποθέτησή του ἦταν σκόπιμα καὶ συνειδητὰ καλὰ μελετημένη καὶ ἀποφασισμένη.

Στόχος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Καποδίστρια, ὅπως μὲ ἐμπάθεια καὶ ἀνιστόρητα ἔγραψε ὁ Γιάννης Κορδάτος²¹, δὲν ἦταν νὰ ἀποδοκιμάσει «τὶς ἐνέργειες τῶν Φιλικῶν καὶ νὰ τὶς χαρακτηρίσει τυχοδιωκτικές, ποὺ θὰ ἔφεραν τὴν καταστροφὴ», οὔτε «ἡ παρεμπόδιση τῆς ἐξαπλώσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματός της»²².

Κύριος στόχος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της, ἦταν ἡ ἐξουδετέρωση τῶν εἰς βάρος του —ὄχι ἀδικαιολογήτων— ὑπονοειῶν, ὡς πρὸς τὴν στάση ποὺ κράτησε κατὰ τὴν ἱστορικὴ συνάντησή του μὲ τοὺς σπουδαιοτέρους Ἑλληνες ὀπλαρχηγούς. Ἀπὸ τίς λίγες ἀναφορὲς σ' αὐτὴν τὴν συνάντηση διαπιστώνεται ὅτι ὁ Καποδίστριας δὲν τήρησε καθόλου «αὐστηρὰ» καὶ «πιστὰ» τίς ἐντολὲς τοῦ τσάρου. Ἡ ἐπιστολὴ στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα κυκλοφόρησε ἀνωνύμως. Ποτὲ ὅμως καὶ ἀπὸ κανέναν δὲν ἀμφισβητήθηκε ἡ πατρότητα τοῦ συντάκτη της. Ἦταν κοινὸ μυστικὸ καὶ ὡς τὸ 1826, ὅποτε τὸ ἐπιβεβαιώνει ὁ Καποδίστριας στὸ ὑπόμνημά του²³.

Καὶ μόνο τὸ γεγονός ὅτι, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὁ Καποδίστριας ἐπέδωσε τὸ ἑλληνικὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς στοὺς συνομιλητές του ὀπλαρχηγούς καὶ ὄχι μόνο δὲν

20. Ε. Πρεβελάκη, ὅ.π. 308 κ.έ.

21. Γιάννη Κορδάτου, Ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, Β', 76.

22. Ε. Πρεβελάκη, ὅ.π. 319.

23. Ἀρχεῖον Καποδίστρια, ὅ.π. 53.

υπήρξε εκ μέρους τους καμιά αντίδραση —εφόσον σχεδόν όλοι ήταν μέλη τής Φιλικής Έταιρείας— αλλά σε σύντομο χρονικό διάστημα, με όμόφωνη απόφαση τών πρωτεργατών, τόν εξέλεξαν αρχηγό τής Φιλικής, αποδεικνύει ότι όλοι γνώριζαν τó «μυστικό» για τήν σύνταξη τού κειμένου αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς. Γνώριζαν ότι τó άόριστο και άρκετά «νεφελώδες», άν όχι και παραπλανητικό, περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς εἶχε καθαρά διπλωματικό χαρακτήρα. Ἐξυπηρετοῦσε διπλωματική σκοπιμότητα και συγκαάλυψη τών πραγματικῶν ενεργειῶν τού Καποδίστρια.

Τέλος —τó και σπουδαιότερο— τó γεγονός ότι τó κείμενο αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς κυκλοφόρησε εύρύτερα, με τῆ μορφή προκηρύξεως, κατά τις παραμονές τού έθνικοῦ ξεσηκωμοῦ τó 1821, αποδεικνύει τούς «μυστικούς» στόχους τῆς. Ἡ «προκήρυξη» κυκλοφόρησε εύρύτερα στήν Πελοπόννησο, όπου ήταν συγκεντρωμένοι οί περισσότεροι και αξιολογώτεροι πρωτεργάτες τῆς επανάστασεως. «Όλοι αὐτοί οί υπεύθυνοι άνδρες δέν ήταν δυνατὸν νά διαδώσουν τόσο τήν κυκλοφορία τῆς, άν υπήρχε και ó παραμικρότερος κίνδυνος νά επιδράσει άνασταλτικά στó επαναστατημένο ἤδη φρόνημα τού λαοῦ.

Ἄ G. Waddington, πού πρῶτος δημοσίευσε τó γαλλικό κείμενο²⁴ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, εύστοχα γράφει ότι «άν ó σκοπός τῆς ἐπιστολῆς ήταν ἡ προετοιμασία τών Ἑλλήνων για εξέγερση, πού θά έπρεπε νά ξεσπάσει, όταν ἡ επιτυχία τῆς θά ήταν έξασφαλισμένη, όπωςδήποτε ἡ ύπαρξη και ἡ κυκλοφορία ενός τέτοιου έγγραφου θά χρησίμευε ως προστατευτικός πέπλος στήν περίπτωση κινδύνου, πού θά μπορούσε νά αποκρύψει τούς πραγματικούς σκοπούς τῆς Ἐταιρείας. Και τούτο γιατί δέν περιείχε ούτε μιá παράγραφο έμφανώς επαναστατική. Κάθε τῆς φράση όμως εἶχε ως στόχο τήν προετοιμασία τών Ἑλλήνων για μιá ἔγκαιρη και επιτυχή επανάσταση».

Και ó Ρουμάνος ιστορικός A. Ojetea γράφει χαρακτηριστικά: «Ἡ προκήρυξη αὐτή δέν ξεγέλασε κανένα. Όλοι τήν εξέλαβαν ως ένα τέχνασμα, ένα στρατήγημα, με σκοπό νά παραπλανήσει και νά αποκοιμίσει τήν εκδικητικότητα τών Τούρκων»²⁵.

Ἡ ἐπιστολή αὐτή, πού τώρα επιτέλους έχουμε και τó έλληνικό κείμενό τῆς, ήταν μιá ακόμα μεγάλη διπλωματική επιτυχία τού Καποδίστρια. Τού «Ἀνθρώπου-Ἀποκάλυψη»²⁶.

24. A visit to Greece in 1823 and 1824, London, 1825, XLVI.

25. A. Ojetea, L'Hétairie d'il y a cent cinquante ans, «Balcan Studies», 6, No 2 (1965), 254.

26. Περισσότερα για τούς τρόπους, με τούς όποιους διαχειριζόταν όλα τά δύσκολα διπλωματικά προβλήματα και γι' αὐτó δικαίως χαρακτηρίστηκε ως «Ἀνθρώπος-Ἀποκάλυψη», βλ. λεπτομερῶς στó τελευταίο σύγγραμμά μου: Ἰωάννης Καποδίστριας - Ρωζάνδρα Στούρτζα. Ἱστορική Βιογραφία, Ἀθήνα 1η έκδοση Δεκέμβριος 1996, 2η έκδοση Μάρτιος 1997, 3η έκδοση, Ἰούνιος 1997 πολλαχοῦ.

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Σκέψεις περί τοῦ πῶς ἤθελε βελτιωθῆ τῶν Γραικῶν ἢ Στάσις*

Κορφοί, τὰς 6/18 Ἀπριλίου 1819

Ὡς τέκνα μὲν τῆς Ἀγιοτάτης Μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας εἴμεθα ὅλοι ἀδελφοί καὶ ὡς δεσμευμένοι μὲ κοινὰς συμφορὰς κινούμεθα πάντες εἰς ἀμοιβαίαν ἡμῶν βοήθειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐφωτίσθημεν ἀπὸ τὴν πεῖραν τῶν σφαλμάτων μας καὶ ἀπατῶν καὶ ἐμαθητεύθημεν ἔτι εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ταλαιπωριῶν, ὅσαι παρήχθησαν ἐξ' αὐτῶν καταβαρύνουσαι νῦν ἡμᾶς, ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς βαθμὸν γνώσεώς τινα, καθότι ὅλοι ἐπίσης εἴμεθα ἀγαθῇ τύχῃ πάντῃ πληροφορημένοι ὅτι πρέπει ἤγουν νὰ βοηθώμεθα μὲν ἀμοιβαίως, χωρὶς ὅμως ν' ἀπομακρυνώμεθα ἀπὸ τὰς Ἱερὰς ἀρχὰς τῆς Ἡθικῆς τῆς Ἀγιοτάτης Πίστεως ταύτης, πρὸς μόνην τὴν ὁποῖαν εἴμεθα ὀφειλέται, τοῦ νὰ συνιστῶμεν ἀκόμη ἐν Ἔθνος, τοῦ νὰ ὑποφέρωμεν διὰ τοῦτο, τοῦ νὰ αἰσθανώμεθα βαθέως τὰς κακουχίας ἡμῶν, καὶ τὴν ἀνάγκην ἔτι τοῦ νὰ ἐλευθερωῦμεν ἀπ' αὐτὰς διὰ παντός.

Ἡ ὁδὸς αὕτη, τὴν ὁποῖαν ἀκολουθοῦμεν πρότινων χρόνων διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ τέλος τοῦτο, εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ ἀληθινή. Αὕτη ἔχει δι' ὁδηγίαν τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἶναι ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ἡ πρὸς τοὺς συμπατριώτας ἡμῶν εὐεργεσία διὰ μόνην τὴν ἀγάπην τοῦ καλοῦ, καὶ χωρὶς κανένα ἄλλον ὁποιονδήποτε σκοπόν, ἡ βελτίωσις διὰ τούτου τῆς νῦν καταστάσεώς των καὶ ἡ προπαρασκευασία των οὕτω διὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καλὰ ἐνὸς ἠθικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀποφεύγοντες τὸ νὰ στηρίξωμεν τὸν πολιτισμὸν τοῦτον ἐπάνω εἰς τὰς βάσεις ἐνὸς αὐτοπροαιρέτου, ἢ ἐκ τῶν περιστάσεων προερχομένου συστήματος καὶ ἀφίνοντες τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦτο εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν, ἥτις μόνη εἶναι ἡ Κυρία τῶν Ἐθνῶν.

Τοιαῦται εἶναι ἐν γένει αἱ διευθύνσεις καὶ ὁδηγαί, τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦσιν οἱ Γραικοί, οἵτινες προσκαλοῦνται εἰς τὴν δούλευσιν τῆς Πατρίδος ἡμῶν ἀπὸ τὴν ὀλοτελή προσήλωσιν καὶ ἀφιέρωσιν των πρὸς αὐτήν. Ἄλλοι μὲν κοπιᾶζοντες αὐτοὶ οἱ ἴδιοι διὰ τὴν καλητέραν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των, ἄλλοι δὲ βοηθοῦντες μὲ γενναίως δαπάνας τὰ τε ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν Σχολεῖα, καὶ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ σπουδάζοντας πτωχοὺς ὁμογενεῖς.

* Τὸ ἐλληνικὸ κείμενο τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς τοῦ Ἰ. Καποδίστρια τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1819 ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Τὸ μοναδικὸ —μέχρι σήμερα— ποῦ βρίσκεται στὸ Κεντρικὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Παλαιῶν Ἐγγράφων τῆς Μόσχας, Φάκ. 15/326, Νο 5, Α. 133.

Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν ἔχομεν μόνον χρεῖαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν ἀνατροφὴν μόνην. Ἡ Πατρὶς ἐπιζητεῖ καὶ ἄλλην ἔτι, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἠθικὴ.

Σκοπὸς δὲ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς πρέπει νὰ εἶναι τοῦ νὰ κάμῃ γνωστούς ἀπὸ τὸ ἔν μέρος τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες εἶναι ἄξιοι τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Ἑθνους, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ν' ἀσκήσῃ τὸ Ἑθνος αὐτό, καὶ νὰ τὸ συνηθίσῃ νὰ σέβηται, ν' ἀκροάζεται καὶ νὰ πιστεύῃ τοὺς ἄνδρας αὐτοῦς.

Ἄνίσως οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, καθ' οὓς ἡ Πατρὶς μας ἤλπιζεν ἀφ' ὅλα μίαν λαμπροτέραν κ' εὐδαιμονοστετέραν εἰς τὸ ἐρχόμενον Στάσιν, διέβησαν ἐπισύροντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰς πλέον χρηστὰς ἡμῶν ἐλπίδας, τοῦτο συνέβη, καθότι οἱ τότε ἄνθρωποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους συνεκροτεῖτο ἡ Πατρὶς αὕτη, δὲν ἦσαν ἀκόμῃ ἱκανοὶ οὔτε ν' ἀκροασθῶσι τὴν σεβαστὴν τῆς Πατρίδος φωνήν, οὔτε νὰ λάβωσιν αὐτοὶ ἀκρόασιν καὶ ὑπακοὴν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συμπολιτῶν μας. Πολλὰ ὀλίγια γνώσεις παιδείας, οὐδεμία πείρα, καμμία τοῦ Κόσμου πρᾶξις, καὶ καμμία ἔτι ἠθικὴ συνίστων ὅλην τὴν τότε περιουσίαν ἡμῶν. Κακῶς ζῆ τις μὲ τοσαύτην ἔνδειαν μέσων καὶ ὅταν εὐρίσκῃται εἰς μίαν κατάστασιν συνηθισμένων πραγμάτων, πῶς λοιπὸν ἐμπορεῖ τις νὰ δι᾽σχυρίζῃται νὰ ἐκβῆ ἀπ' αὐτὴν ἢ νὰ πλαστοργήσῃ καὶ νὰ συστήσῃ ἄλλην καλλιωτέραν;

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπέριψεν ἐπάνωθεν του πρὸ ὀλίγου τὸν ζυγὸν δύναται νὰ ἐκτείνῃ ταχέως τὸν νοῦν του εἰς ἐλευθερίους ιδέας καὶ νοήματα, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ βάλῃ καὶ εἰς πρᾶξιν χρειάζεται περισσώτερόν τι, χρειάζεται, λέγω, νὰ ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος οὗτος εὐμενὴ καὶ ἀγαθὴν ψυχὴν, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον. Ἐκτὸς δὲ τούτου, οὐδὲν τφόντι ἀγαθὸν καὶ ὑγιές· ἢ τὰ ἐλευθέρια αὐτὰ νοήματα καὶ ιδέαι κατακάθηνται εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐμφράξεων καὶ ἀπομένουσιν ἄπρακτοι ἢ γίνονται ἔτι τὸ ὄργανον τῆς φιλοδοξίας καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου συμφέροντος. Τότε αὐταὶ δὲν ἔχουσι πλέον κινῆν ἐλκυστικόν, ἀντὶ νὰ ἀγαπῶνται μισοῦνται μᾶλλον ἀπὸ τὸν Λαόν. Ὁ δὲ πολιτισμὸς τούτου ἀντὶ νὰ προβαίῃ ὀπισθοδρομεῖ.

Ἄς ἀναμνησθῶμεν εἰλικρινῶς καὶ πιστῶς τὰ συμβάντα περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος μας, ἃς ἐρευνήσωμεν προσεκτικῶς καὶ βαθέως τὰς συνειδήσεις ἡμῶν, ἃς ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς ἐκείνας τῶν συμπατριωτῶν μας, οἵτινες εὐρέθησαν εἰς κατάστασιν νὰ μᾶς κάμωσι κάποιαν δούλευσιν κ' ἔχασαν τὰς καλὰς καὶ μεγάλας εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ χρέος των τοῦτο, καὶ θέλομεν πάντῃ πληροφορηθῆ ὅτι χωρὶς τὴν ἀμάθειαν ἀπὸ τὸ ἔν μέρος καὶ τὴν κακοήθειαν ἀπὸ τὸ ἄλλο, οἱ ἐγκριτώτεροι ἄνδρες ἀπὸ τοὺς πατέρας μας, βοηθούμενοι ἀπὸ τὰς περιστάσεις τῶν καιρῶν τους, ἤθελον μᾶς ἀφήσῃ τὴν ὀλιγώτερον προβληματικὴν καὶ ἀμφίβολον τύχην, καὶ τὴν βαθμηδὸν προχωροῦσαν βελτίωσίν της.

Ἡ βελτίωσις ὅμως αὕτη ἀρχίζει. Τὸ ἀρχικόν της στοιχεῖον συνίσταται εἰς τὴν

υπόληψιν και πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔχουσι πρὸ χρόνων τινῶν αἱ ἀλήθειαι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας ἀνωτέρω περιεγράψαμεν.

Ὁ λόγος εἶναι τώρα νὰ περιέπωμεν μὲ συνέχειαν καὶ σύνεσιν τὴν εὐτυχῆ διάθεσιν ταύτην τῶν συμπατριωτῶν μας καὶ νὰ τὴν φέρωμεν βαθμηδὸν εἰς ἀρεστὰ ἀποτελέσματα. Ἐν τῶν μέσων ὅσα παρρησιάζονται τρόπον τινὰ αὐτοπροαιρέτως εἰς τὸν νοῦν, εἶναι κ' ἐκεῖνο τοῦ νὰ ἐνώσωμεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τοὺς ἀγῶνας τῶν πλέον πεπαιδευμένων, καὶ τῶν πλέον συνετῶν Γραικῶν.

Ἡ συνεταιρία αὕτη φαίνεται ὅτι ὑπάρχει, αὕτη εἶναι εἰς τὸ Στοιχεῖον, καθὼς καὶ εἰς τὸν νοῦν τῆς Χριστιανικῆς Ἀδελφότητος. Ὅποῖος καὶ ἂν εἶναι ὁ κοσμικὸς χαρακτήρ, μὲ τὸν ὁποῖον θέλει ἴσως περιενδυθῆ, εἶναι ποθητὸν νὰ μὴν ἀπομακρυνθῆ ἡ συνεταιρία αὕτη ἀπὸ τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει ἀκόμη νὰ προσέξωμεν.

Πάλιν τὸ λέγωμεν, οἱ Γραικοὶ πρέπει ν' ἀσχολῶνται μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ φιλοσοφικὴν ἀνατροφὴν τῆς Ἑλλάδος, κάθε ἄλλος εἶναι μάταιος κ' ἐπικίνδυνος κάθε ἄλλος κόπος.

Ὁ μόνος σκοπὸς ὡς τὸ κέντρον τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς δὲν ἐμπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος παρ' ἢ σύστασις τοῦ Ἱερατείου. Τὸ ἰδικόν μας δὲν εἶναι ἀκόμη συστημένον δι' ἔλλειψιν μέσων, ἀνίσως δὲ τὰ δώσωμεν εἰς αὐτό, θέλωμεν ἐκπληρώσει μέγα χρέος.

Τὰ μέσα ταῦτα συνίστανται εἰς τὰ ἀκόλουθα:

Αον. Νὰ ψηφίζονται εἰς τὰς πρώτας καὶ μεγάλας Ἐπαρχίας Ἐπίσκοποι καὶ Μητροπολῖται οἱ πλέον πεπαιδευμένοι καὶ οἱ πλέον ἀξιάγαστοι διὰ τὴν χρηστοθήειάν των.

Βον. Νὰ παρακινῶνται ἐμμέσως οἱ Ἀρχιερεῖς οὗτοι νὰ βοηθῶσι τὰς εἰς τὴν Ἐπαρχίαν των προόδους τῶν Κοινῶν Σχολείων, ὑπὸ ὀνόματι ἐλεημοσύνης, δι' ὃ καὶ ἤθελον λαμβάνη τὰ χρηματικὰ μέσα.

Γον. Νὰ τοὺς δεικνύεται ἡ μεγάλη καὶ ἀξιόλογος δούλευσις τὴν ὁποίαν ἤθελον κάμῃ πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀνίσως κρίνωσι τὸν κάθε ἄνθρωπον εἰς τὰς Ἐπαρχίας των μὲ αὐστηρὰν ἀκρίβειαν καὶ μὲ μίαν ἀξιάγαστον ἀφιλοκέρδειαν.

Ἐνισχυομένη τοιουτοτρόπως ἡ ἄπειρος ἐξουσία τῆς Ἐκκλησίας θέλει γένη ὁ φύλαξ καὶ ἡ σκέπη τοῦ Ἔθνους, αὕτη μόνη θέλ' εἶσθαι ἡ κοιτίς τῆς εἰς τὸ ἐρχόμενον τύχης της.

Ἐὰν ἤθελομεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἰδέαν ταύτην, ἤθελον εἶσθαι εὐκόλον ν' ἀποδείξωμεν σαφῶς, ὅτι διὰ τῆς ὑπολήψεως, τὴν ὁποίαν θέλει ἔχει τὸ Ἱερατεῖον καὶ διὰ τῆς ἐπωφελοῦς ἐπιρροῆς τὴν ὁποίαν θέλει μετέρχεται εἰς τοὺς ἐσωτερικοὺς δεσμοὺς καὶ σχέσεις τῆς κάθε Ἐπαρχίας, θέλει θεμελιωθῆ ἐπὶ τὰς ἐνεστώσας βάσεις ἡ ἀναγέννησις τοῦ Ἔθνους καὶ θέλ' εἶναι, ἔν' οὕτως εἴπω, ἀνὰ χεῖρας ἢ κλωστή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κρέμαται τὸ μέγα τοῦτο ἔργον.

Εἶναι ἀνωφελές νὰ θεωρήσωμεν ἐδῶ ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, τοῦτο εἶναι τὸ μόνον μέσον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βοηθήσῃ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τὸν προβιβασμὸν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες πρέπει νὰ ὑπακούωνται καὶ νὰ διατηρήσῃ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ σέβας καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Λαοῦ πρὸς τοὺς ἄνδρας τούτους.

Ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι τῶν συμβάντων ἡ τύχη, εἴτε ἡ ἐνεστῶσα τῆς Πατρίδος ἡμῶν κατάστασις ἤθελε διατηρηθῆ ἄμετάτρεπτος διὰ πολλοὺς χρόνους ἀκόμῃ, εἴτε ἡ Ἑλλάς ἤθελε λάβῃ μίαν κρίσιν καὶ μεταβολήν, ἀξιόλογον καὶ ποθητὸν πρᾶγμα πάντοτε εἶναι:

Α^{ον}. Τὸ Ἔθνος νὰ εἶναι διόλου προσηλωμένον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του καὶ οὕτως ὁ Λαὸς τοῦ κάθε τόπου νὰ κινῆται φυσικῶς, νὰ γνωρίζῃ καὶ ν' ἀγαπᾷ τοὺς Ἀρχηγούς, οἵτινες ἐκοπίασαν περισσότερο διὰ τὴν εὐτυχίαν του.

Β^{ον}. Οἱ Ποιμένες νὰ εἶναι, ὅσον τὸ δυνατόν, οἱ αἵτιοι καὶ τὰ ὄργανα τοῦ μεγάλου τούτου ἀποτελέσματος.

Γ^{ον}. Ἡ μάθησις ὅλων κοινῶς νὰ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν μάθησιν τοῦ Ἱερατείου καὶ νὰ μὴν δύναται ἡ μία νὰ χωρίζηται ποτὲ ἀπὸ τὴν ἄλλην, οὔτε ἂν νὰ διέχωσιν ἀναμεταξύ των.

Βοηθοῦντες τὴν μάθησιν τῶν νέων καὶ ἐπιμελῶς προσιαλοῦντες εἰς τὰς ἀγιάλας τῶν οἰκογενειῶν τοὺς τοὺς παιδευθέντας ἄνδρας εἰς τὸ Σχολεῖον τῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τοῦ Κόσμου, πρέπει νὰ φροντίσωμεν μεγάλως νὰ μὴν τοὺς ἀφήσωμεν νὰ φέρωνται ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας.

Αὕτη εἶναι μία μεγάλη δούλευσις, τὴν ὁποίαν οἱ Γραικοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες ἔχουσι κάποιαν ὑπόληψιν δύναται νὰ κάμωσιν εἰς τὴν πατρίδα των. Αὐτοὶ θέλουσι κατορθώσῃ τὸ πρᾶγμα τοῦτο μετριάζοντες μετὰ τὴν ὑπεροχὴν των τὰς γνώμας τῶν Σοφῶν, καὶ ἀπομακρύνοντες τὰς προλήψεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας περικυκλοῦται ἡ ἀμάθεια. Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι ἀξιολογώτατον πρᾶγμα εἶναι νὰ ψηφίζωνται εἰς τὰς Ἐπαρχίας Ἀρχιερεῖς πεπαιδευμένοι καὶ ἀξιόγαστοι διὰ τὰ χρηστά των ἤθη.

Τὸ δεῦτερον μέρος τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς πρέπει ν' ἀφορᾷ εἰς τὸ νὰ τελειοποιῆ καὶ ν' ἀσκῆ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ πράγματα τῶν τόπων των.

Τὸ καλλιώτερον δι' ἡμᾶς Σχολεῖον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς προσφέρουσι τὰ ὁμόθηρσκά μας χριστιανικά Ἔθνη καὶ τὰ Ἔθνη τὰ ἐλεύθερα.

Εἰς τὴν Ρωσσίαν μὲν ἐμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ ἴδωμεν πῶς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας πηγάζουσιν ἡ τοῦ Ἔθνους εὐδαιμονία καὶ αἱ πρόοδοι τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἰς δὲ τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν δυνάμεθα νὰ μάθωμεν μετὰ τὸ ἐλκυστικὸν τῶν παραδειγμάτων τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐλευθερία εἶναι μία ἐπιστήμη, καθότι θεμελιούται ἐπάνω εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ

εἶναι καὶ τέχνη, καθότι ἡ πλέον ὑψηλὴ καὶ εὐφυῆς διδασκαλία δὲν ἐξισοῦται μὲ μιαν ἀγαθὴν πρᾶξιν, καὶ καθότι τὸ πᾶν εἰς τὴν Διοίκησιν εἶναι πρᾶξις.

Πρέπει νὰ συζήσωμεν μὲ ἐλευθέρους ἄνδρας διὰ νὰ μάθωμεν νὰ ἡμεθα ἐλεύθεροι καὶ μὲ ἀρχὰς καὶ μὲ ἔργα.

Πρέπει νὰ ζήσωμεν καιρὸν τινα μέσα εἰς ἓν Ἔθνος κατ' ἐξοχὴν χριστιανικὸν καὶ θρησκον, καὶ ἐκ τούτου εὐτυχές, διὰ νὰ μάθωμεν νὰ ἡμεθα θρησκοὶ καὶ μὲ γνώσιν αἰσθήσεως καὶ μὲ διδασκαλίαν.

Οἱ ἔχοντες ἐπιρροὴν ἄνθρωποι τῆς Πατρίδος μας λοιπὸν ἔπρεπε νὰ μὴν ἀμελήσωσι τὰς παρατηρήσεις ταύτας, καὶ ἀποδεχόμενοι αὐτὰς νὰ κάμνωσιν εἰς τρόπον, ὥστε κάποιοι Νέοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας νὰ λαμβάνωσι καλὴν ἀνατροφὴν ἐν Ρωσσίᾳ, Ἑλβετίᾳ, Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ.

Τὸ ἐμπόριον θέλει τοὺς προσφέρει μιαν εὐτυχεστάτην περὶ τούτου εὐκαιρίαν· ἀπὸ τοὺς Νέους αὐτοὺς ἠδύνατο νὰ ἐκλεχθῶσιν ἐκεῖνοι οἵτινες δίδουσι τὰς μεγαλητέρας ἐλπίδας μὲ τὴν ὑψινοίαν των καὶ μὲ τὰ ἦθη των καὶ νὰ περιέλθωσι καιρὸν τινα εἰς ὅσους τόπους ἐσημειώσαμεν ἄνωτέρω.

Ἄφοῦ τέλος πάντων τελειοποιηθῶσιν εἰς τὰ μεγάλα αὐτὰ Σιχολοῖα, ἔπρεπε νὰ ἐπαναστρέψωσιν εἰς τὴν Πατρίδα των καὶ νὰ λάβωσιν ὑπουργίας, εἴτε εἰς δημοσίας καὶ κοινὰς ἐπιστασίας, εἴτε ἔχοντες τὴν ἐμπιστοσύνην ὅλων κοινῶς.

Οἱ περισσότεροι Γραικοί, ὅσοι εὐφημίσθησαν εἰς τὰ ξένα, ἐπαναστρέφοντες εἰς τὴν Πατρίδα των μένουσιν ἄργοι καὶ χωρὶς ἐπάγγελμα. Βαρυθυθέντες δὲ ἀπὸ ἀηδίας, καὶ ὑπολήψεως στέρησιν, χάνουσι τὴν ὑπομονὴν καὶ πηγαίνουσι νὰ ζήσωσιν εἰς ἄλλους τόπους μὴ δυνάμενοι εἰς τὴν Πατρίδα των, δι' ὃ καὶ ἀναχωροῦσιν ἀπ' αὐτὴν καὶ Αὕτη τοὺς ὑστερεῖται.

Ὁ μέγας σκοπὸς εἶναι νὰ διαφυλαχθῶσιν αὐτοί, καὶ νὰ κοπιᾶσωσι δι' Αὐτήν. Θεωρούμενον δὲ τὸ πρᾶγμα τοῦτο φαίνεται δυσκολώτατον, ἀλλ' εἶναι πολλὰ εὐκόλον ὅταν τὸ στοχασθῶμεν πρακτικῶς.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ζῆ, εἰ μὴ δι' ἓν συμφέρον· ἡ μεγάλη Τέχνη συνίσταται εἰς τὸ νὰ τὸν κάμωμεν νὰ εὖρῃ ἓν καὶ νὰ ἐνώσωμεν τὸ συμφέρον τοῦτο μὲ τὸ συμφέρον ὅλων κοινῶς.

Χωρὶον τι δὲν εὐρίσκεται τὸ ὅποῖον νὰ μὴ παριστάνῃ πλῆθος συμφερόντων καὶ μάλιστα δι' ἄνθρώπους αἰσθητικωτάτους καὶ μὲ μεγάλην φαντασίαν, ἡ δὲ ἱστορία τοῦ Ἔθνους δύναται νὰ κεντήσῃ καὶ νὰ θρέψῃ καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο.

Οἱ καλόβουλοι ἄνθρωποι λοιπὸν, ἐνασχολούμενοι εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πρὸς τὴν Πατρίδα ἡμῶν δουλεύσεως, δύνανται νὰ τὴν ὠφελήσωσι μεγάλως, εἴτε βοηθοῦντες τὴν ἀνατροφὴν τὴν πολιτικὴν, ἢν' οὕτως εἴπω, τῶν μεγάλας ἐλπίδας διδόντων

Νέων, εἴτε ὠφελούντες ἐκείνους, οἵτινες τὰς ἀπέδειξαν οὕτω μὲ τὰς ἐκβάσεις των, ὅτε περιήρχοντο τὴν ξένην Γῆν.

Οἱ δύο κλάδοι οὗτοι τῆς ἐκδουλεύσεως τοῦ Ἑθνους ἐπιζητοῦσι μίαν συναφὴν καὶ ἐν κέντρον κοινὸν ἀπὸ τὸ ὅποῖον νὰ ἐκβαίνωσιν. Οἱ καλόβουλοι πεπαιδευμένοι καὶ ἐνεργεῖα Χριστιανοὶ ἀπὸ ἡμᾶς, δύνανται νὰ κατασταθῶσι τὸ κέντρον αὐτό.

Δίδοντες σταθερῶς εἰς ὄλους μας τοὺς ἀγῶνας τὴν εὐθεΐαν καὶ ἠθικὴν διεύθυνσιν καὶ ὁδηγίαν ταύτην, δὲν θέλομεν ἐλλείψει ἀπὸ κἀνὲν χρέος, ὅσα ἔχει ὁ καθ' εἷς ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν τάξιν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὅπου εὐρίσκεται ἢ τε οἰκία του καὶ ὁ Τάφος τῶν Πατέρων του, κ' ἐκπληροῦμεν πιστῶς ἐν ταύτῳ καὶ τιμίως ὅλα τὰ χρέη ἐκεῖνα, ὅσα ἡ Ἁγία ἡμῶν πίστις μᾶς ἐπιτάττει. Αὐτὴ μᾶς προτάσσει ν' ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ἡμῶν, μάλιστα δὲ τοὺς συμπατριώτας μας.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν θέλομεν ἐκβῆ ἀπὸ τὴν γραμμὴν ταύτην, ὅταν δεχθῶμεν διάφορον τινα διδασκαλίαν, αἱ θυσίαι μας καὶ δαπάναι θέλουσιν αὐξήσει τὰς συμφορὰς τῆς Πατρίδος μας. Τότε δὲν θέλ' εἶναι πλέον λόγος περὶ κοινῆς εὐτυχίας, ἀλλ' ἢ φιλοδοξία καὶ ἡ ματαιότης κάποιων ἀνθρώπων θέλουσι κάμη μακροχρονιωτέραν τῆς Πατρίδος μας τὴν δουλείαν.

Ἐλπίζομεν νὰ προφυλαχθῶμεν ἀπὸ τοιοῦτον κίνδυνον μέγαν, καθότι αἱ ἀκολουθίαι τῶν σφαλμάτων μας καταβαρύνουσιν ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς μας.

R É S U M É

Le texte grec inédit de la circulaire de Ioannis Capodistrias, du 6/18 avril 1819.

Au mois d'avril 1819, Ioannis Capodistrias rentra dans son pays natal, Corfou, pour la première fois après son départ pour St. Petersbourg en 1808. Il rentrait après onze années d'absence. Là, il entra en contact avec les capitaines militaires Grecs les plus renommés, venus du Péloponnèse et de la Grèce Continentale pour rencontrer leur célèbre compatriote, le ministre Grec des Affaires Etrangères de la Russie.

Le tsar Alexandre lui avait ordonné de ne pas du tout encourager les Grecs à s'insurger contre les Turcs, parce que «dans les conditions actuelles» de la diplomatie européenne, il ne pourrait pas les seconder. Capodistrias était dans une position très difficile: Tous les Grecs étaient impatients d'apprendre quand le tsar «philhellène», Alexandre, accepterait de les aider à secouer le joug turc. Par ailleurs, les autres pays européens, en particulier l'Au-

triche et l'Angleterre, suivaient une politique tout à fait favorable aux intérêts turcs. Ils étaient contraires au déclenchement d'une révolution grecque, ils ne désiraient pas l'amointrissement territorial de la Turquie et n'admettaient pas la libération de la Grèce.

Capodistrias était alors devant un dilemme sérieux: devrait-il suivre l'ordre du tsar ou bien accomplir le désir des capitaines qui correspondait d'ailleurs à ses propres vœux et à ses résolutions?

En accord avec ces capitaines militaires, Capodistrias rédigea alors la fameuse circulaire du 6/18 avril 1819, en grec et en français. Il envoya le texte français à Stroganoff, ambassadeur Russe à Constantinople, ainsi qu'aux autres consuls de la Russie. Quant au texte grec, il le remit aux capitaines. La veille du déclenchement de la révolution grecque, en mars 1821, ce texte circula en milliers d'exemplaires manuscrits dans les régions insurgées du Péloponnèse.

Il s'agissait d'un texte tout à fait diplomatique et trompeur. D'une part, Capodistrias rassurait les diplomates Russes et la Porte qu'il avait exécuté l'ordre du tsar et qu'il n'avait pas promis aux Grecs le secours de la Russie. D'autre part, en déployant toute son intelligence et son adresse diplomatique, il donnait aux Grecs le signal de la révolution, en temps opportun. Des historiens étrangers et Grecs affirment que le message que Capodistrias voulait adresser à ses compatriotes n'échappa à personne.

Mais tandis que le texte français avait été édité plusieurs fois par des historiens étrangers, par contre on n'avait jamais trouvé aucun exemplaire de l'original grec, qui aurait encore plus d'importance.

E. Prévélakis, dans sa communication particulière, faite au cours des travaux du 3ème Congrès Ionien International qui eut lieu à Corfou, du 23 au 29 septembre 1965 (Vol. A' pp. 298-328), a signalé que malgré la minutie avec laquelle il avait effectué ses recherches, il n'avait pas réussi à découvrir le texte grec.

Lorsqu'en 1984, je suis allée de nouveau à Moscou, afin de réaliser des recherches aux Archives Nationales de Moscou, au Département des Documents Anciens, parmi d'autres manuscrits, j'ai découvert, avec étonnement et émotion, la première copie fidèle du texte grec, de la fameuse circulaire de Capodistrias du 6/18 avril 1819.

L'académicien Evangélos Moutsopoulos a fait une communication sur ce texte extrêmement intéressant à l'Académie d'Athènes, à la séance du 5 juin 1997.

132 τμήμα 2

χρησιμὴ ἀρκούντων ἀσθενῶν ἐν μέρει, καὶ καὶ παροξύνει ἀσθενῶν ἄλλοι, οἱ ἐκφυγόντες
ἀπὸ αἰσθητῶν ἀσθενῶν παρὰ τὴν βουλήν, ἐκδοθέντες ἀσθενῶν καὶ περιττοῦντων καὶ παρὰ τὴν
βουλήν καὶ ἀρτίον καὶ ἀλλοτρίων προβλημάτων καὶ ἀσθενῶν ἕκαστος, καὶ καὶ
βαρύνει προχωροῦντες βελτιώσιντες.

Ἡ βελτιώσις ὅμως αὐτῶν ἀρτίον, τὸ ἀρτίον αὐτῶν ἐπιφέρει ὁμοίως εἰς
τὴν ἐσθλότητα καὶ πείθει, καὶ ὁμοίως ἔχουσι πρὸ χρόνων διὰ τὴν ἀλλοτρίαν
εὐνοίαν, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

Ὁ λόγος εἶναι ὅτι καὶ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ὁμοίως καὶ ἐκφυγόντες
ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν βαρύνει εἰς ἀρτίον
ἀποδείξιμα. Ἐν τῷ μέρει, ὅτι ἀρτίον αὐτῶν ἔχουσι πρὸ χρόνων διὰ τὴν ἀλλοτρίαν
εὐνοίαν, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.
Τὸ πλεονεκτήσιμον, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

Ἡ εὐνοία αὐτῶν φαντασθῆναι ὅτι ὅπως, αὐτῶν εἰς τὸ ἐπιφέρει, καὶ
καὶ εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἄλλον
καρτερῶν, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.
Ἡ εὐνοία αὐτῶν ἀσθενῶν ὅπως, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται,
καὶ εἰς τὸ ὅπως πρὸς ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον.

Πάλιν τὸ ἀρτίον, οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον
εἰς τὴν ἄσθεναν καὶ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον, καὶ ὅπως ἀνωτέρω
εἰναι φαντασθῆναι καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

Ὁ μόνος ὅπως εἰς τὸ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον, καὶ ὅπως ἀνωτέρω
εἰναι ἄλλοι ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.
καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

Ἡ εὐνοία αὐτῶν φαντασθῆναι εἰς τὸ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον.

α. Ἡ εὐνοία αὐτῶν εἰς τὸ ἀρτίον καὶ ἀσθενῶν καὶ ἀρτίον, καὶ ὅπως ἀνωτέρω
εἰναι ἄλλοι ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

β. καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.
καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

γ. καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται, καὶ ὅπως ἀνωτέρω περιγράφεται.

καὶ ὅπως

1320δ

... λαμβάνει τα χρηματικά μέσα ...
... και τους διευκρινίζει ή μετράει και αξιολογεί ...
... παράγει την παρτίδα, αυτούς κερδών ...
... των με αυστηρά απειρίθειαν, και με μέγιστη αξιοπράξον ...

... και επισημομένη ...
... ο δούλος και η δούλη ...

... και ηδωμένη ...
... δια της ενοχολογίας ...
... βασική ή αναγκαστική ...

... και ηδωμένη ...
... πράγματων, ...
... και ηδωμένη ...

... και ηδωμένη ...
... παρτίδα ...
... ποσότητες ...

... και ηδωμένη ...
... ο λαός ...
... και ηδωμένη ...

... και ηδωμένη ...
... και ηδωμένη ...
... και ηδωμένη ...

και

